

## Türkiye’de Bireysel Başvurunun 11 Yılı \*

**Sayın Konuklar,  
Değerli Katılımcılar,  
Hanımefendiler Beyefendiler,**

Türkiye’de bireysel başvurunun 11. yılı münasebetiyle düzenlediğimiz uluslararası sempozyuma hoş geldiniz diyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Konuşmamın başında Anadolu’nun manevi mimarlarından büyük düşünür Mevlâna Celâleddin Rumî’yi vuslatının 750. yılında rahmetle anıyorum. Mevlâna’nın insanı ve hoşgörüyü merkeze alan çoğulcu anlayışı, günümüz toplumlarının en büyük sınavı olan farklılıklarla birlikte yaşamının formülünü sunmaktadır.

Varlığın gayelerinden birini “öteki”lerin korunması olarak gören Mevlâna *Divân-ı Kebîr*’de şöyle der: “*Hor görülenleri, toprağa düşenleri, ayaklar altında ezilenleri, gül bahçesine getirelim, onlara neşeler bahşedelim diye bu dünyaya gelmişiz.*”<sup>1</sup> Mevlâna’nın yaklaşık sekiz asır önce dile getirdiği bu ve benzeri mesajları günümüzde her geçen gün yeni varyantlarını gördüğümüz ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi hastalıklara reçete sunmaya devam etmektedir.

Diğer yandan, Mevlâna’nın “*her şeyi yerli yerine koymak*” olarak tanımladığı adalet, tüm yargı alanları gibi anayasa yargısının da varlık nedenidir. Anayasa mahkemelerinin temel görevi, anayasal adaleti sağlayarak bireyin hak ve özgürlüklerini etkili bir şekilde korumaktır.

Anayasa şikâyeti olarak da bilinen bireysel başvuru, anayasa yargısının temel hak ve özgürlükleri koruma işlevini daha belirgin ve görünür hâle getirmiştir.

Ülkemizde bireysel başvuru temel hak ve özgürlüklerin standardını yükseltmek, böylece hak ihlali iddialarını ulusal sınırlar içinde çözüme kavuşturmak amacıyla getirilen bir kurumdur. Nitekim bu kurumu ihdas eden anayasa değişikliğinin gerekçesinde bireysel başvurunun amacının “*haklar ve hukukun üstünlüğü temelindeki standartların yükseltilmesi*” ve “*temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunması*” olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Bireysel başvurunun 11 yıllık uygulamasının toplumsal ve hukuksal düzeyde önemli değişiklikleri beraberinde getirdiği bilinmektedir.

Bireysel başvuru en başta Anayasa Mahkemesini değiştirmiştir. Bireysel başvuruyla birlikte Anayasa Mahkemesi, yasama ve yürütmenin yanında yargı organlarının kararlarını da temel hak ve özgürlüklere ilişkin anayasal hükümlere uygunluk bakımından denetleyen, böylece Anayasa’nın

üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesini bir bütün olarak hayata geçirmeye çalışan bir kuruma dönüşmüştür.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın üstünlüğünü sağlama ve temel hak ve özgürlükleri koruma görevini yerine getirirken hak eksenli bir yaklaşımı benimsemiştir. Daha da önemlisi bireysel başvuruya hâkim olan hak eksenli yaklaşım norm denetimine de sirayet etmiştir.

Bireysel başvurunun norm denetimine etkisinin özellikle iki alanda somutlaştığını söyleyebiliriz. Birincisi, temel hak ve özgürlükleri koruyan ve sınırlandıran anayasal hükümler bireysel başvuruda somut şikâyetler bağlamında tabir yerindeyse ete kemiğe büründürülmüş ve norm denetimi alanına taşınmıştır. Böylece anayasal hükümlerin her iki alanda da senkronize şekilde yorumlanması ve uygulanması sağlanmıştır.

Bireysel başvurunun norm denetimine ikinci etkisi ise kanunilik temelinde bulunan ihlallerin bir süre sonra iptal kararlarıyla sonuçlanmasında karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten bireysel başvuruda hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve madencilik faaliyetlerinin neden olduğu zararların tazmin edilememesi gibi birçok konuda verilen ihlal kararları, ihlale neden olan kanun hükümlerinin somut norm denetimi yoluyla aynı gerekçelerle iptal edilmesi sonucunu doğurmuştur.

### **Değerli Konuklar,**

Bireysel başvuru, sadece anayasa yargısını değil kaçınılmaz olarak bütün bir hukuk sistemini de derinden etkilemiştir. Hukukun anayasallaşması olarak yaşanan bu gelişme esasen yargı kararlarının temel hak ve özgürlükler yönünden denetlenmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel başvuruyla birlikte ceza hukukundan ticaret hukukuna bütün alanlarda temel hak ve özgürlüklere dair anayasal hükümler çok daha fazla kullanılmaya ve yorumlanmaya başlamıştır.

Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulandığı üzere, mahkemeler önlerindeki uyuşmazlığa uygulayacakları mevzuat hükümlerini anayasal ilke ve güvenceleri gözeterek yorumlamak durumundadırlar. Esasen hukuk kurallarını Anayasa'ya uygun olarak yorumlamak Anayasa'nın üstünlüğünün ve bağlayıcılığının gereğidir. Anayasa kâğıt üzerinde kalan bir metin değil yaşayan, hukuk sistemini yönlendiren, her türlü kamusal tasarrufta gözetilmesi gereken hukuki bir belgedir.<sup>2</sup>

Öte yandan, anayasalar tüm ihtimalleri ve gelişmeleri tüketici şekilde düzenleyen metinler değildir. Anayasanın metni statik, yorumu ise dinamiktir. Bu nedenle mahkemeler de doğal olarak anayasal hükümleri farklı şekillerde yorumlayabilmektedir.

Bu bağlamda bireysel başvurunun uygulanması sürecinde Anayasa Mahkemesinin görevlerinden biri de anayasal hükümlerin yorumunda yeknesaklığın sağlanması suretiyle hukuk güvenliğinin temin edilmesi olarak ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz diğer anayasal organlar gibi mahkemeler de önlerindeki uyuşmazlıkları karara bağlarken anayasal kuralları yorumlama yetkisine sahiptir.<sup>3</sup>

Bununla birlikte, yorum konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıktığında bunları giderme ve Anayasa hükümlerini *nihai ve bağlayıcı olarak yorumlama yetkisi* Anayasa Mahkemesine aittir.<sup>4</sup> Esasen ancak bu şekilde Anayasa'nın farklı yorum ve uygulamalarının yeknesak hâle getirilmesi mümkün olabilir.

### **Saygıdeğer Katılımcılar,**

Bireysel başvurunun sağladığı en önemli kazanımlarından biri, Anayasa'nın insanımızın hayatına girmesi olmuştur. Sanırım bu duruma *anayasanın toplumsallaşması* diyebiliriz.

Bireysel başvuruyla birlikte aslında bir anlamda Oğuz Atay'ın *Tehlikeli Oyunlar* adlı romanında anlatılanlar gerçekleşmiştir. Roman'da Bakkal Rıza'nın anayasaya duyduğu ilgiden bahsedilir: "*Anlatıldığına göre, kendi küçük, hükmü büyük bir kitap varmış. Bütün işler oradan idare ediliyormuş. Bir insanın... haklarını veriyormuş*".<sup>5</sup>

Denebilir ki, bireysel başvurudan sonra Anayasa sadece Bakkal Rıza'nın değil hemen herkesin ilgisini çekmeye başlamış, tüm bireylerin hayatına dâhil olmuştur. Bu gelişme, bir yandan toplumun hak arama bilincinin güçlenmesini diğer yandan da Anayasa Mahkemesinin toplumun ve insanımızın hayatına dokunan bir mahkemeye dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

Gerçekten de 11 yıldır toplumun her kesiminden bireylerin muhtemel hak ihlalleri karşısında Anayasa Mahkemesine başvurdukları görülmektedir. Bu başvurularda, haksız yere işinden edilen işçiden tarlasına kamulaştırmaz el atılan çiftçiye, yazdığı yazıdan dolayı yaptırıma maruz kalan yerel gazeteciden gösteriye katılması nedeniyle okuldan uzaklaştırılan öğrenciye hemen her meslek grubundan bireyler temel haklarının ihlal edildiğinden şikâyet etmiştir.

Yaşam hakkından ifade özgürlüğüne, mülkiyet hakkından din özgürlüğüne kadar bireysel başvuru kapsamındaki tüm anayasal hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasıyla çok sayıda başvuru yapılmıştır. Sözgelimi Sevim Hanım evlendikten sonra kızlık soyadını tek başına kullanamadığı, Tuğba Hanım ise başörtülü olarak duruşma salonunda avukatlık görevini yapamadığı için haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüler.<sup>6</sup> Binali Bey atık suların arıtım yapılmaksızın evinin yanındaki akarsuya dökülmesi, Ahmet Bey ve diğerleri ise taşınmazlarının kadastro çalışması sonucu üçüncü kişiler adına tescil edilmesi nedeniyle hak ihlali iddialarında bulundular.<sup>7</sup>

Anayasa Mahkemesi bu ve benzeri binlerce, hatta on binlerce başvuruda hak ihlali bularak başvurucuların mağduriyetlerini giderecek kararlar vermiştir. Mahkememiz bu kararlarda anayasal hak ve özgürlüklere ilişkin temel ilkeleri ortaya koymuş ve ihlale yol açan yapısal sorunları da tespit etmiştir.

### **Değerli Misafirler,**

Toplumsal ve hukuksal düzeydeki bu etkileri bile tek başına bireysel başvurunun hukuk tarihimizin en büyük reformlarından ve kazanımlarından biri olduğunu göstermek için yeterlidir. Anayasa Mahkemesi de baştan itibaren Anayasa koyucunun iradesinde tecelli eden *temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunması ve standardının yükseltilmesi* istikametinde bireysel başvuruyu etkili şekilde uygulamanın çabası içinde olmuştur.

Bu bağlamda ifade etmek isterim ki, nereden bakılırsa bakılsın bireysel başvurudaki 11 yıllık tecrübe bir başarı hikâyesidir. Yaşanılan tüm zorlukları, demokratik hukuk devletine kasteden darbe girişimini, ardından ilan edilen olağanüstü hâli, salgın hastalıklar ve depremlerin ortaya çıkardığı olağan dışı durumları ve bunların da etkisiyle her geçen gün ağırlaşan iş yükünü düşündüğümüzde bu başarının daha da anlamlı olduğu anlaşılacaktır.

Bu zorluklar arasında iş yüküne özellikle değinmek gerekiyor. Geride bıraktığımız 11 yıl içinde Mahkeme'ye 555 binden fazla başvuru yapılmış, bunun 425 bin kadarı, yani yaklaşık yüzde 77'si karara bağlanmıştır. Anayasa Mahkemesinin önünde hâlen 130 bin civarında derdest başvuru bulunmaktadır. Mahkememiz geçen yıl yaklaşık 74 bin, bu yıl da şu ana kadar yaklaşık 52 bin başvuruyu karara bağlamıştır.

Anayasa Mahkemesi gerek bu yoğun iş yükünün yönetilebilir düzeyde tutulması amacıyla kurduğu sistemin etkili ve verimli bir şekilde işletilmesi, gerekse hak eksenli yaklaşımın tutarlı ve istikrarlı bir biçimde uygulanması yönünde fedakârca çalışmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, her zaman ifade ettiğimiz üzere, bireysel başvurunun etkili bir şekilde yoluna devam etmesi onun olağan bir kanun yolu olmadığına, tersine ikincil nitelikte bir hak arama yolu olduğunun kabul edilmesine bağlıdır. Gerçekten de bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi ne hak ihlali iddialarını doğrudan ve ilk elden inceleyen bir mahkeme, ne de bir temyiz merciidir.

Diğer yandan, iş yükünün azaltılması ihlal kararlarının gereğinin yerine getirilmesine bağlıdır. Bu anlamda Anayasa Mahkemesinin verdiği bir ihlal kararından sonra, ihlalin kaynağına göre yasama, idare veya mahkemelerin bir yandan somut ihlali ortadan kaldırmaya diğer yandan da benzeri yeni ihlallerin engellenmesine yönelik tedbirler alması hayati derecede önemlidir.

Bu yapılmadığında, çözüme bağlanmış aynı anayasal meseleye ilişkin tüm uyuşmazlıkların tekrar tekrar Anayasa Mahkemesinin önüne taşınması söz konusu olmaktadır. Bu durumun bireysel başvuru yolunun etkili bir şekilde sürdürülmesini zorlaştıracakları ise izahtan varestedir.<sup>8</sup>

Tam da bu nedenle bireysel başvurunun sağladığı kazanımların gelecek nesillere aktarılması sadece Anayasa Mahkemesinin değil, yasama organı ve mahkemeler başta olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlarımızın ortak görevi ve sorumluluğudur.

### **Değerli Konuklar,**

Konuşmama son vermeden önce, her türlü zorluğa rağmen bireysel başvuruyu insanımızın hak ve özgürlüklerini koruyan etkili bir hak arama yolu olarak uygulayan, böylece dünyadaki iyi uygulama örneklerinden birini ortaya koyan Anayasa Mahkemesinin başta başkan vekilleri, üyeleri ve raportörleri olmak üzere tüm çalışanlarına tebrik ve şükranlarımı sunuyorum.

Aynı şekilde, bireysel başvurunun hukuk sistemimize kazandırılmasında ve uygulanmasında emeği geçen herkese, bilhassa Türkiye Büyük Millet Meclisimize ve tüm kurumlarımıza teşekkür ediyorum.

Ayrıca, bugünkü Sempozyum dâhil bireysel başvuruya ilişkin birçok etkinliği destekleyen projenin kabulünde ve icrasında emeği geçen Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği temsilcilerine de teşekkür etmek istiyorum.

Bireysel başvurunun daha iyi anlaşılmasına ve uygulanmasına katkı yapacağına inandığım Sempozyumun her açıdan başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum. Organizasyonda emeği geçen çalışma arkadaşlarıma ve başta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıçları olmak üzere oturum başkanlarına, ülkemizden ve yurt dışından katılan akademisyenlere ve tüm katılımcılara katkılarından dolayı şimdiden şükranlarımı sunuyorum.

Sempozyumu teşrifleriniz için hepinize şükranlarımı sunuyor, sağlık ve afiyet diliyorum.

**Zühtü ARSLAN**  
**Anayasa Mahkemesi Başkanı**

<sup>8</sup> “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun 11. Yıldönümü Uluslararası Konferansı”nın açış konuşması, Ankara, 13/10/2023.

<sup>1</sup> *Divan-ı Kebîr*, II/842:362'den aktaran: Ergin Ergül, *Medeniyet Estetiği Dersleri*, 2. Baskı, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), s. 137.

<sup>2</sup> *Mehmet Fatih Bulucu* [GK], B. No: 2019/26274, 27/10/2022, § 76.

<sup>3</sup> *Hulusi Yılmaz* [GK], B. No: 2017/17428, 1/12/2022, § 54.

<sup>4</sup> *Kadri Enis Berberoğlu (3)* [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, § 71.

<sup>5</sup> Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar* (1973), 30. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), s.57.

<sup>6</sup> *Sevim Akat Eşki*, B. No. 2013/2187, 19/11/2013; *Tuğba Arslan* [GK], B. No: 2014/256, 25/6/2014.

<sup>7</sup> *Binali Özkaradeniz ve diğerleri* [GK], B. No: 2014/4686, 1/2/2018; *Ahmet Alanay ve diğerleri* [GK], B. No: 2018/32667, 27/4/2023.

<sup>8</sup> *K.V.* [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 53; *İbrahim Er ve diğerleri* [GK], B. No: 2019/33281, 26/1/2023, § 47.